

Urheilu viinan ja raittiuden kilpakenttänä

"Kun puhutaan urheilijasta, on sama kuin puhuttaisiin puhtaitten ja terveitten elämäntapojen edustajasta." Näin kirjoitti Nuori Urheilija -lehti vuonna 1947. Lehden käsitykseen urheilijoista yhtyivät monet suomalaiset varmasti vielä tänäänkin sen enempiä miettimättä. Mielikuvat urheilun ja raittiuden suhteesta ovat säilyneet ennallaan läpi 1900-luvun. Ja kuitenkin, jo 1900-luvun alussa tilanne oli monesti toinen. Urheilun ja raittiuden väliin kiilasi se kolmas pyörä, alkoholi.

Lauri Pihkala kiteytti 1910-luvulla oivallisesti urheilu- ja raittiusaatteiden välille syntyneen ristiriidan, joka, kuten hän lausui, "ratkaisemattomana meitä kiduttaa, semminkin kun se näyttää ristiriidoista viheliäisimmältä, periaatteen ja käytännön ristiriidalta".

Lasse Kannaksen ja Pauli Vuolteen 1980-luvulla tekemä tutkimus osoitti, että suomalaiset uskoivat tuolloin edelleen urheilijoiden olevan mallikelpoisia, hyviä ihmisiä, mutta pitivät toisaalta esimerkiksi pallopelien harrastajia pelimatkoillaan juoppotteluun ja häiriköintiinkin taipuvaisia "normaaleja kansalaisia". Urheilijoilta siis itse asiassa edellytettiin jotain korkeampaa, ylevämpää elämää kuin muilta, "normaaleilta", kansalaisilta.

Raittiusliikkeen käsitykset urheilusta

Jo 1900-luvun alussa raittiusväki kävi puhumaan urheilun tarpeellisuudesta raittiusystyössä siinä missä urheilunkin mielipidejohtajat korostivat raittiuden merkitystä menestyksekkäälle urheiluelämälle. Kumpaisenkin liikkeen johtomiehet muistuttivat lisäksi raittiuden merkityksestä siveellisesti puhtaan elämän perustana.

Raittiusväki oli jo pitkin 1800-luvun viimeisiä vuosikymmeniä nähnyt urheilun olevan jotakin aivan päinvastaista kuin esimerkiksi kaupunkien köyhälistön tyhjänpäiväinen ja tylsistävä juopottelu. Urheilu näytti olevan samalla kansallisen valistuksen asialla kuin raittiusliikekin. Suomen 20. yleinen raittiuskokous keskustelikin kesällä 1902 vilkkaasti urheilun merkityksestä raittiustyössä. Porvoolainen maisteri J. F. Blomqvist katsoi, että "tosi urheilijain ohjelmaan on jo ennestään kuulunut raittius ja siveys" ja toivotti ilolla urheilun osaksi raittiustyöstä. Hän piti urheilua ja voimistelua "eräänä hyvin tehokkaana välikappaleena kansan terveyden parantamisessa" sekä koko kansan saamista voimistelun harrastajiksi isänmaallisena tehtävänä, "jonka suorittamisessa urheilun varsinaiset edustajat pyytävät apua raittiusmiehiltä". Blomqvist vaati raittiusseuroihin urheiluosastoja.

Opettaja Vilho Reima peräsi urheilua ja palloleikkejä raittiusyhdistyksiin ja toivoi raittiusväen lomakurssien yhteyteen myös "pallokursseja". Lisäksi kokouksessa luettiin Elin Kallion esitelmä, jossa hän pohti sitä, kuinka "urheilu voisi vietellä ihmisiä pois kapakasta". Voimistellen ja ulkoillen nuoriso tarjoaisi itselleen suurempaa tyydytystä kuin "tuhlatessa aikansa ja rahansa savulla täytetyissä kahviloissa ja senkaltaisissa huvipaikoissa", hän selitti.

Myös seuraavien vuosien raittiuskokouksissa urheilun merkitys raittiustyölle tuotiin selvästi esiin. Kesän 1903 tapaamisen yhteydessä Turussa pidettyjä urheilukursseja valmistellut toimikunta julisti urheilun ja voimistelun merkitystä silloin kun on koottava voimia väkijuomien torjumiseen. Se vaati raittiuskansaa ruumiinharjoitusten pariin. Esimerkiksi pelkkä ruumiillinen työ ei riittänyt, koska sen vaikutukset lihaksistolle olivat yleensä yksipuolista. Raittiuskokouksen urheilukursseilla esitelmöinyt K. Kerkkonen muistutti siitä, että urheilu ja muut ruumiinharjoitukset ehkäisivät lisäksi ihmistä joutumasta paheiden poluille "nurkkatansseihin" ja "yöjuoksiin".

Raittiusliike teki urheilusta raittiuskasvatuksen välineen, ja siinä hengessä raittiusyhdistyksissä vähitellen käytiin eri urheilumuotoja vaihtelevalla intensiteetillä harrastamaan. Kaksikymmenluvulla Vuonna 1888 useista siihenastisista raittiusyhdistyksistä muodostetun Raittiuden Ystävien ja maan muiden raittiusjärjestöjen yhteinen jäsenmäärä oli kaksikymmenluvulla noin

35 000. Kaikilla raittiusjärjestöillä oli lähtökohtanaan täysraittius, jota edellytettiin jäseniltä henkilökohtaisesti.

Sekä Raittiuden Ystävät että sen ruotsinkielinen sisarjärjestö toimivat käytännön tasolla paikallisissa osastoissa, joilla oli omia laulukuoroja, ompeluseuroja, kirjastoja, lukusaleja ja voimisteluseuroja. Siten paikalliset raittiusyhdistykset olivat muodoiltaan samankaltaisia kuin vaikkapa nuorisoseurat ja työväenyhdistykset. Useilla paikallisyhdistyksillä oli myös voimistelu- ja urheiluseura omana alaosastonaan.

Urheiluliikkeen käsitykset raittiudesta

Myös urheiluväki oli liikkeellä saadakseen raittiuden osaksi nuorten urheilukasvatusta. Ivar Wilskman kirjoitti vuonna 1904 siitä, miten sivistys ja urheilu kävivät aina käsi kädessä. Kansakunnan korkea sivistystaso oli edellytys urheilun harrastamiselle, sillä kautta historian olivat kehittymättömät ja sivistymättömät kansat olleet tietämättömiä urheilusta. Sivistyneimpien kansakuntien joukkoon Wilskman sijoitti Pohjoismaat, Britannian, Saksan ja Yhdysvallat. Hän jatkoi:

"Kun kansassa nuoriso alkaa ruumiinharjoituksia laiminlyödä, rupeaa ponnistuksia välttämään, urheilua ja urheilun harjoittajia halveksimaan, silloin on vaara käsissä, sillä ruumiillista kehitystämme koskevaa välinpitämättömyyttä seuraa luonnonlain varmuudella taipumus velttouteen ja ylellisyyteen. Ja kun velttous ja ylellisyys voitolle pääsevät, silloin on kansa tuomittu kuolemaan, ei siinä enää auta tieto eikä taito, ei tiede eikä taide, eikä korkealle kehittynyt yleissivistyskään."

Wilskmanin mielestä oli aloitettava kiivas urheilupropaganda rahvaan, kansan syvien rivien keskuudessa. Tällöin ei riittänyt, että kansalle annettaisiin vain tietoja siitä, mitkä harjoitukset, mitkä urheilumuodot parhaiten soveltuivat ihmistä ruumiillisesti kehittämään. "Syvimmätkin rivit" oli saatava ymmärtämään kohtuus kaikessa ja pysymään erossa alkoholista ja tupakasta, "joista varsinkin edellinen on kerrassaan omiansa turmelemaan meissä kaikki hyvät ominaisuudet ja tehokkaasti estämään sekä henkistä että ruumiillista kehitystämme." Wilskmanin huolena oli siis viime kädessä kansan henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin, loppujen lopuksi koko kansakunnan säilyminen. Sitä paitsi,

Erkki Vasara

Urheilu viinan ja
raittiuden
kilpakenttänä

raittiina kykeni parempiin urheilusuorituksiin kuin alkoholin vaikutuksen alaisena.

Wilskman ei jäänyt mietteissään yksin. Esimerkiksi agnostikko Lauri Pihkalan aatoksiin urheilun ja raittiuden liitto sopi oivallisesti, sillä urheilu oli hänelle ennen muuta keino paremman ihmisen, paremman, korkealle kehittyneen kansakunnan luomiseksi. Kesällä 1914 Pihkala kävi puhumassa urheilun ja raittiuden suhteesta yleisillä raittiuspäivillä, joilla huomautti edellisen edistävän jälkimmäistä vain liittyessään kilpailutehon saavuttamiseen. Lisäksi Pihkala muistutti urheilijoiden asemasta nuorison esimerkkeinä. Sen nimissä oli "urheilun todellisten etujen mukaista vaatia edustavimmilta urheilijoilta raittiutta".

Maisteri Arvo Vartia kirjoitti vuonna 1911 ruumiin ja sielun sopusoinnusta sekä terveistä elämäntavoista, joihin urheilijan-elämä johti. Hän näki urheilijat kansan ydinjoukkona, jolla tuli olla korkeat ruumiilliset ja henkiset ihanteet sekä siveellinen elämänperusta.

Tuonaikaisilla urheilun ja raittiuden, urheilun ja terveiden elämäntapojen yhteen sitomisella oli silloisten urheilumiesten puheissa myös selvä yhteys sortovuosien aikaiseen ajatteluun. Oli tärkeää korostaa keinoja, joilla suomalaiset ainakin pysyisivät henkisesti ja fyysisesti mahdollisimman hyväkuntoisina mahdollisten tulevien koettelemusten edessä.

Myös 1920- ja 1930-luvuilla viralliseen urheiluliturgiaan kuului muistuttaa raittiuden ja liikuntaharjoitusten tiivistä liitosta. Asialla olivat yhtä lailla niin raittiusliike, SVUL, TUL, Suojeluskuntajärjestö kuin muutkin urheilua ohjelmassaan pitäneet järjestöt, jotka lehdissään julkaisivat tuon tuostakin raittiuden tärkeistä muistuttavia kirjoituksia. Raha tosin ratkaisi mainonnassa. Pitkin vuosikymmeniä oli esimerkiksi Suomen Urheilulehdessä, jonka johtomiehiin Pihkalakin kuului useina vuosina, alkoholi- ja tupakkamainoksia. Aate ja käytäntö löivät toisiaan silmille.

Virallisesti urheilujärjestöt olivat kuitenkin raittiusasian ajajia, mikä kävi esiin eritoten juuri lehtien palstoilla, ja niiden rintamassa oli myös Työväen Urheiluliitto. Raittiuden aatteella oli työväenliikkeessä, niinpä myös työväen urheiluliikkeessä huomattava sijansa. Alkoholinikäyttö tuomittiin kielteisenä, porvarillisenä, herrastelevaan elämäntapaan kuuluvana ja toisaalta työväestön fyysisistä kuntoa ja henkistä voimaa heikentävänä ilmiönä.

Viinalla lotraaminen ei siten voinut kuulua poliittis-aatteellisesti vahvojen työläisurheilijoiden elämänpiiriin. TUL-lehti pahoittelikin vuonna 1941 sitä, "miten kevyt elämäntapa leviää ennen kaikkea juuri nuorisomme keskuuteen, nuorison, josta kansamme tulevaisuus riippuu". Lehti piti tärkeänä raittiushengen voimistamista.

Raittius ja nuorison kasvatus

Konkreettisin urheilun ja raittiuden yhteenkuuluvuudelle esitetystä perusteluista oli se, että nautintoaineiden käyttö heikensi suorituskykyä. Rinnalla kulki lisäksi moraalinen ulottuvuus. Koska urheilu edellytti raittiutta, se varjeli ihmisiä sortumasta erilaisiin paheisiin. Voimakkaimmin tämä ulottuvuus tuli esiin kaksi- ja kolmikymmenlukujen nuorisokasvatuksessa. Useat tuon ajan kasvatussoppineet, opettajat ja papit, täydensivät omasta näkökulmastaan raittius- ja urheiluväen sanomaa.

Jo 1900-luvun ensimmäisellä kymmenellä oli Ivar Wilskman muistuttanut rotuhygienisin perustein, että ilman karaisevaa liikunnan harrastusta nuoriso sortuisi aikuisiällä rappioon, mikä veisi ajallaan myös kansakunnan tuhoon. Lauri Pihkalan, Arvo Vartian, Elli Björksténin, tohtori Aksel R. Rosenqvistin ja muiden nuorisokasvattajien kirjoituksissa olivat 1920- ja 1930-luvuilla oleellisia tekijöitä urheilu, raittius, kuri, hermojen hallinta ja siveellinen elämä, joista kaksi ensimmäistä olivat taakkeena myös kolmelle jälkimmäiselle. Uusi, vastikään itsenäistynyt kansakunta tarvitsi henkisesti ja fyysisesti ensiluokkaista nuorisoa, joka aikanaan voi ottaa vastuun maan asioista. Tärkeimmät aseet olivat edelleen urheilu ja raittius.

Konkreettisimpiin toimiin nuorison kasvattamisessa edellä esitettyjen pohdintojen pohjalta kävi suojeluskuntaliike. Suojeluskuntain Yliesikunnan urheiluosaston päällikkö Kustaa Emil Levälähti julisti vuonna 1928, että kasvavien poikien "hermojen hallinnan puute" on jo huomattava ongelma. "Monet ilmiöt nykyisessä yhteiskuntaelämässä osoittavat selvästi, ettei tietopuolinen kasvatusta ihmiselle yksin riitä, vaan elämäntaistelussa vaaditaan tarmoa ja itsensähillintää, joita koulu nykyään kovin vähäissä määrässä näyttää pystyvän kasvattamaan", hän huomautti.

Kolmikymmenluvun taitteessa vähitellen vauhtiin päässyt suojeluskuntien poikatoiminta tulikin suurelta osin perustu-

Erkki Vasara

Urheilu viinan ja
raittiuuden
kilpakenttänä

maan juuri urheiluun. Talvisotaan mennessä noin kolmikymmentuhantiseksi kasvanut suojeluskuntapoikajoukko harrasti hiihtoa, mäkihyppyä, yleisurheilua ja pesäpalloa ympäri Suomea. Oppitunneilla heille korostettiin ihanteena vuosisataista suomalaista sotilassankaria, joka oli fyysisesti ja henkisesti vahva, rehti ja raitis isänmaan puolustaja. Urheilun ja raittiuden toisiinsa nivomisesta oli kyse ennen kaikkea juuri nuorisoon kasvatamisesta, tulevien sukupolvien liittämisestä terveiden elämäntapojen piiriin.

Tuon ajan urheilu- ja koulumiehet asettivat vastakkain urheilun ja paheet, joista poikien tuli luonnollisesti valita elämänsä perustaksi edellisen. Paheista viheliäisimpiä olivat tupakka, viina ja ylipäättään elosteleva elämäntapa. Niidenkin pauloihin joutuneen tuli kuitenkin myös urheilla, sillä ”jollei se, joka nykyään urheilee ja elostelee, ollenkaan urheilisi, niin hän ainoastaan elostelisi”, kuten Lauri Pihkala julisti vuonna 1938. Myös työväenliikkeessä, esimerkiksi Työväen Urheiluliitossa lähdettiin nuorisokasvatuksessa suurin piirtein samoista tavoitteista, kuin mistä edelläkin on ollut puhe. Niistä tärkeimpiä oli juuri raittius.

Mutta sittenkin: maistui se viina urheilijoillekin

Raittiuden ja urheilun liittoa pidettiin virallisissa kannanotoissa murtumattomana. Tosielämän reitit kulkivat kuitenkin toisia polkuja pitkin. Jo Ivar Wilskman tiesi kertoa artikkelissaan vuonna 1904, että ”useimmat urheilijamme eivät kykene käsittämään, kuinka perin turmiollisia kaikki kiihoitusaineet, etupäässä väkijuomat, mutta myöskin tupakka, ovat ruumiilliselle kehityksellemme”. Samaa viittasi myös Lauri Pihkala synkästi vuonna 1906. Kilpailumatkalla Ruotsissa hän kirjoitti isälleen, että ruotsalaisurheilijat olivat paljon raittiimpia kuin suomalaiset kilpaveljensä. Samalla nuori Pihkala mainitsi, että häntä oli Suomessa jonkin verran kiusattu absolutisminsa takia.

Myös kansainväliset realiteetit olivat täysin toiset. Esimerkiksi Clas Thunberg, 1910- ja 1920-lukujen suomalainen huippupikaluistelija ja olympiavoittaja, kertoo muistelmissaan osallistuneensa 1910-luvun puolivälissä kansainvälisten pikaluistelukilpailujen päättäjäisiin niin Tukholmassa kuin Pietarissakin ja kummallakin kerralla kuului tilaisuuksien tarjoiluun kuin luon-

nostaan myös alkoholia. Ja toki punssi maistui myös Thunbergille.

Raittiussanoman läpimenon kannalta ongelmaksi muodostui sanoman liturgisuus, pakonomaisuus ja usein esillä ollut alkoholin haitallisuus urheilusuoritusten kannalta. Raittiuden ja urheilijaelämän ristiriita ilmeni tietenkin yhtä lailla porvarillisen kuin työläisurheiluliikkeenkin piirissä. Se, että raittiudesta oli raittiusihmisten kiivaanoloisen ja moraalista paheksuntaa alkoholinkäyttöä kohtaan pursuavan esitystavan myötä tullut kuin pakkopaita urheilijoiden normaalin elämänmenon ympärille, heijastui kilpailukausien välillä. Silloin otettiin.

Mutta taidettiinpa ottaa vähän muulloinkin. J. F. Blomqvist kirjoitti Poikien Urheilulehdessä vuonna 1925, että "jotkut meidän etevimmistä urheilijoistamme käyttävät väkijuomia kilpailujen jälkeen". Lisäksi hän oli "usein Eläintarhan urheilukentällä omin silmin saanut nähdä ns. urheilijoita, jotka savuke suussa ovat ottaneet osaa urheiluharjoituksiin". Jopa maan olympiaedustajat ottivat, mikä sai Blomqvistin korostamaan raittiuspäivillä 1929 Lauri Pihkalan hengessä urheilijoiden suurta merkitystä esimerkkeinä nuorisolle.

Lievempiäkin linjauksia tosin esitettiin. Armas Vuorinen katsoi pääkirjoituksessaan Miesten Lehdessä vuonna 1929, että lasillinen silloin tällöin on vaarattomampaa kuin pakonomaisen lasillisesta pidäytyminen. Vuorinen, joka itse oli absolutisti, oli kuitenkin myös realisti ja käsitti lukuisien ihmisten, joukossaan myös urheilijoita, silloin tällöin haluavan nauttia lasillisen pari jotakin alkoholipitoista juomaa.

Kirjoituksellaan Vuorinen sai luonnollisesti huomiota ja perinteiset raittiuskasvattajat kiukustumaan. Lauri Taipale torjui Vuorisen käsitykset Miesten Lehden seuraavassa numerossa ja kysyi, oliko lehti yllyttämässä urheilijoita juopotteluun. Vastauksessaan Vuorinen muistutti omasta täysraittiudestaan ja torjui syytöksen. Sen sijaan hän sanoi olevansa tietoinen siitä, että "eivät *useimmat* suururheilijamme kielläkään itseltään paria pientä ryyppyä". Vuorinen korosti halunneensa ottaa kantaa urheilijoiden ja alkoholin suhteeseen realistiselta pohjalta. Eittämättä hän oli oikeassa. Esimerkiksi 1930-luvun keihäänheittäjäsuuruudet Matti "Isänpoika" Järvinen ja Yrjö Nikkanen lukeutuivat niihin urheilijoihin, jotka eivät tulleet tunnetuiksi askeettikkoina.

Erkki Vasara

Urheilu viinan ja
raittiuden
kilpakenttänä

Edes kieltolaki ei saanut urheilun ja viinan suhdetta loppumaan – urheilu oli osa kansakunnan elämää. Monien mutkien jälkeen vuonna 1919 voimaan astunut kieltolaki näytti syntyneen ennen muuta rikottavaksi. Jo vuonna 1920 maassa rekisteröitiin lähes 9 000 kieltolakirikkomusta. Salapolttua harrastettiin koko maassa, ja pirtutrokarit seilasivat Virosta Suomeen.

Kun Helsingin Jyryn painijat kävivät vuonna 1927 kilpailumatkalla Neuvostoliitossa, oli näillä kelpo kommunisteilla kotiin tuomisinaan valtavat lastit viinaa. Salakuljetusyritys ei kuitenkaan onnistunut. Suomen tulli teki tehtävänsä ja urheilijasankarit saivat vastataksaan teostaan. Myös yläluokka osasi asiansa. Kun helsinkiläinen Ratsastusseura piti vuosikokousjuhliansa Grand Hotel Fenniassa vuonna 1928, hankki huvitoimikunta ”poliisilta luvan pidennettyä aikaa varten”. Tanssia ja karkeloa riitti, ja, kuten huvitoimikunnan pöytäkirja kertoi, ”kapteeni Lind oli velvoitettu illanviettoon luovuttamaan hänen hallussaan olevat juomatarpeet”.

Kieltolaki kumottiin kansanäänestyksen perusteella alkuvuodesta 1932. Tietenkin oli myös joukko huippu-urheilijoita, joiden elämäntavat vastasivat täysin niitä toiveita, joita esimerkiksi raittiusväki propagandassaan urheilijoille sälytti. Heihin lukeutui esimerkiksi pikajuoksija Börje Strandvall. Kokonaisuudesta puhuttaessa on kuitenkin todettava, että alkoholilla oli jo toista maailmansotaa edeltäneinä vuosikymmeninä kiinteä sijansa monien urheilijoiden elämässä. Esimerkiksi vuoden 1936 Garmisch-Partenkirchenissä ja Berliinissä pidettyihin olympiakisoihin valmistautuneilta urheilijoilta edellytettiin raittiutta valmentautumisaikana. Vaatimus katsottiin tarpeelliseksi esittää. Ja niinpä kävikin, että yksi Garmischiin ehdolla olleista talviurheilijoista raakattiin joukkueesta hänen sorruttuaan alkoholirikkomukseen.

Kilpaurheilijat olivat ihmisiä muiden joukossa, ja alkoholi kuului heidänkin keskuudessaan erilaisiin seurustelu- ym. tilanteisiin raittiusväen paheksunnasta huolimatta. Lisäksi heillä oli jo ennen sotiakin monenlaisia menestymiseen ja julkiseen edustamiseen liittyneitä paineita, joiden purkamisessa ryyppy tai kaksi saattoivat hyvinkin auttaa joitakuita. Tällaisessa tilanteessa oli pitkään jatkuessaan alkoholismien vaara lähellä. Suomen Urheiluliiton kokouksessa elokuussa 1942 Lauri Pihkala totesikin, että maan huippu-urheilijoiden joukossa oli suoranaiseen juoppou-

teen sortuneita. Työläisurheilunkaan puolella eivät kiivaat kirjoitukset ja palopuheet olleet muuttaneet sitä tosiasiaa, että toiset ottivat ja toiset eivät. Sosialisti-lehti kirjoittikin vuonna 1935, että "raittius on urheiluväen keskuudessa etupäässä pakollista, perustumatta vakaumukseen".

Ihmiset eivät eläneet aatteista, jos nyt eivät aina leivästäkään. Nautintoaineet olivat kaikkien tarjolla ja urheilijat käyttivät niitä kukin tarpeensa mukaan ihmisinä ihmisten joukossa. Koska raittius oli johtaville urheiluvaikeutajille ja aatteen miehille kuitenkin osa jostakin suuremmasta, olipa se sitten isänmaallisuus- tai kasvatusaatetta, joskus myös työväenaatetta, oli heidän vaikeaa ellei mahdoton nähdä urheilijoiden suhdetta raittiuteen ja nautintoaineisiin näiden oman elämän näkökulmasta. Syntyi ristiriita aatteiden ja käytännön välillä.

Sodan jälkeinen aika

Toisen maailmansodan mentyä oli mennyt myös Suomen asema olympiaurheilun suurvaltana. Olosuhteet olivat muuttuneet. Sodan vuosina osa entisistä huipuista oli kaatunut, eikä uutta polvea ollut voitu valmentaa samaan tapaan kuin aiempina rauhan oloissa. Lisäksi kilpailu alkoi koventua olympiakansakuntien määrän kasvaessa. Väestöltään ja muilta voimavaroiltaan pienennä kansakuntana Suomella ei enää ollut uusissa oloissa samaa panosta menestyä kuin aiemmin.

Vaikkei kansainvälinen menestys enää ollut kannustamassa samaan tapaan kuin ennen nuoria radoille ja kentille, urheilun vanhat alkuperäiset ihanteet oivallisena harrastuksena elivät kuitenkin yhä. Toimi Lehto kirjoitti Suomen Urheilulehdessä vuonna 1954, että "itschillinnän ja kieltäytymysten tietä kuljetaan ihannoitavan urheilun huipulle".

Sotien jälkeen oli tapana, että aiemmat ja tuolloiset urheilijatähdet valjastettiin raittiussanomien palvelukseen riippumatta heidän omasta suhteestaan alkoholiin. Esimerkiksi Matti Järvinen julisti vuonna 1946, että "yksi ryppy tekee viikon harjoittelun mitättömäksi". Kahta vuotta myöhemmin hänet nähtiin vaatimassa urheilukilpailuihin palkintoja, joista ei voi ryypätä. Vuonna 1951 erityinen raittiuden Kansalaisrintama kertoi julisteessaan kultamitalimiesten kehottavan: "Ole raitis oman ja kansasi kunnan vuoksi!" Julisteesta löytyvät Hannes Kolehmainen,

Erkki Vasara

Urheilu viinan ja
raittiuuden
kilpakenttänä

*Matti Järvinen
(vas.) ja Martti
Kylmäläinen
ravintolassa.
(Suomen Urheilu-
museon kuva-
arkisto.)*

Matti Järvisen, Heikki Hasun, Paavo Nurmen ja Tapio Rautavaaran kuvat. Viimeksi mainittu teki oman osansa raittiustyöstä myös kaksoisroolissaan olympiavoittajana ja näyttelijänä. Hän oli pelastuvan sankarin roolissa Edvin Laineen vuonna 1955 ohjaamassa elokuvassa "Veteraanin voitto", jonka sanomana oli nähdä urheilu viinan kirouksesta vapauttavana voimana.

Raittiusväen näkökulmasta katsottuna urheilun ja raittiuden suhdetta leimasi ideaalina vielä pitkään viisikymmenluvulle se sotia edeltäneiden aikojen urheilu, joka varmasti sisälsikin perustanaan raittiuden. Kuvitelkaamme vaikkapa suojeluskuntaliikkeeseen kuuluneen maanviljelijäperheen poikaa kolmikymmenluvulla suojeluskunnan tai urheiluseuran harjoituksissa seurantalonsa kupeella sijainneella kyläkentällä ja sen jälkeen muutaman viikon päästä sk-piiriin tai SVUL:n piiriin mestaruuskilpailuissa. Sinnikäs harjoitus tuo menestystä ja poika

Erkki Vasara

Urheilu viinan ja
raittiuden
kilpakenittäjä

palaa kilpailuista saavutuksenaan vaikkapa toinen sija satasella. Tämän urheilijan elämään ei varmasti kuulunut viinalla lotraaminen.

Tuollaisesta, jo vähitellen menneisyyteen siirtymässä olleesta maailmasta oli kotoisin esimerkiksi Suomen Urheilulehden vaikuuttelu vuodelta 1957: "Lukemattomat vanhemmat ovat huolista vapaat silloin, kun tietävät lastensa lähteneen voimistelutai urheiluseuran harjoituksiin." Urheilun moraalisesti kasvattava vaikutus haluttiin edelleen tuoda voimakkaasti esiin.

Vaan kuinka oli jälleen todellisuus? Varmasti tuon ajan huippuhihtäjäistäkin monet olivat esimerkillisiä Suomi-puvun kantajia, mutta toki sattui muutakin. Esimerkiksi juuri viisikymmenluvun lopun hiihtohuippuihin lukeutunut Raimo Hämäläinen, arvokisoissakin maataan edustanut latujen sankari jäi vuonna 1958 kiinni pontikan keitosta, mistä sai kolme vuotta ehdonalaista. Hiihtoliitto asetti hänet kuitenkin vain kahden viikon kilpailukieltoon. Valmennusrenkaasta hänet tosin erotettiin.

Muutoksen tuulet alkoivat puhaltaa myös urheilun ja raittiuden suhteissa – ja myös raittiuden käsite alkoi vähitellen saada uutta kuosia. Teijo Pyykkönen muistuttaa, miten urheiluväen suhtautuminen raittiuteen muuttui selvästi kuusikymmenluvulla. Urheilukin alkoi tuolloin kytkeytyä yhteiskunnan yleiseen liberaaliin kehitykseen. Samalla urheilu otti muun yhteiskunnan tavoin etäisyyttä raittiusliikkeeseen, joka näytti edelleen jatkavan vanhalla, rajoittavalla ja moralisoivalla linjallaan.

Kuusikymmenluku oli yhteiskunnassa monenlaisen yhteiskunnallisen murroksen aikaa. Perinteinen maatalous-Suomi alkoi olla tiensä päässä. Ylituotanto-ongelmat eliminoidtiin paneamalla pellot pakettiin. Maalta- ja maastamuutto antoi ilmettä kansakunnan elämään, minkä seurauksena etelän asutuskeskukseen tuli tuhansittain juuriltaan irtautunutta väkeä. Poliitikassa perinteinen, punainen vasemmisto sai vielä kerran vallan maassa ja yliopisto- ja nuorisokulttuurissa valtasivat alaa uudet, radikaalit ajatusmallit. Myös alkoholi sai uuden sijan näiden aikojen elämässä. Matti Piispan mukaan 1960-luvun radikalismi oli sodan jälkeen syntyneiden suurten ikäluokkien liike, joka "aloitti alkoholiin liittyvän moraalisen latauksen ja salaperäisyyden purkamisen. Alkoi alkoholin hidas normalisoiminen kulutustavaraksi, sen käytön integroiminen osaksi elämäntapaa", Piispa muistuttaa.

Erkki Vasara

Urheilu viinan ja
raittiuden
kilpakentänä

Samoihin aikoihin myös urheiluliikkeessä alettiin entistä enemmän etsiä muun yhteiskunnan yhteyteen, millä oli omat vaikutuksensa myös raittiuskysymykseen. Teijo Pyykkösen mukaan aika 1960-luvulta aina 1980-luvun lopulle oli urheilun ja raittiuden suhteessa epämääräinen ja jäsentymätön. Urheilupiireissä haluttiin toisaalta elää uutta yhteiskunnallisen kehityksen aikaa, mutta toisaalta – oli vaikea luopua syvälle juurtuneista ja julkisuuteen iskostuneista uskomuksista kuten että urheilija on raitis ja esimerkillinen. Samaan aikaan raittiustieli jatkoi viinankulutuksen hillitsemiseen tähtäävää toimintaansa, mutta uusin painotuksin: enää ei haluttu korostaa täysraittiutta, vaan mukavia ja hyödyllisiä harrastuksia, joiden kautta raittius tulisi osaksi elämää kuin huomaamatta.

Samaan aikaan, kun perinteinen raittiustieli alkoi hiljalleen haudata ikiaikaista täysraittiuden tavoitettaan ja reivata kursiaan nykyaikaan, maltillisen, kohtuukäyttöä korostavan, eurooppalaisen alkoholikulttuurin suuntaan, alkoivat suomalaiset kiinnostua alati laajenevin joukoin liikunnasta. Samalla sen harrastamiselle löytyi uusi peruste, terveydestä huolehtiminen. Urheiluseuroissa tapahtuvan perinteisen urheilun rinnalle nousi tavallisten ihmisten omaehtoinen liikunnan harrastus lenkkeilyn pyöräillen, hiihtäen ja uiden. Myös yhteiskunta oli tässä kehityksessä tärkeä osallinen. Liikuntapaikka-, eritoten uimahallirakentaminen lisääntyi.

Uudistuvan raittiustieli kannalta tilanne oli otollinen, mutta apajille oli tulossa muitakin tahoja, kuten Teijo Pyykkönen muistuttaa. Erilaiset yritykset ja muut järjestöt haistoivat kansalaisten heräämässä olleen terveys- ja kuntoiluinnon ja veivät raittiustielieltä sen viimeiset mahdollisuudet koota ihmisiä urheilun kautta.

Tämän päivän todellisuus

Entäpä tänään. Vähitellen jo 1970-luvulla, mutta varsinaisesti kahdeksankymmenluvulta alkaen urheiluelämä on kokenut niin Suomessa kuin maailmallakin melkoisen muutoksen. Urheilumuotojen kirjo on kasvanut Suomessakin moninkertaiseksi, maassa on kohtuillään jo lähes sata erikoisliittoa. Kilpaurheilu eriytyi lisäksi lopullisesti kahteen eri maailmaan huippu-urheilun muuttuessa ammattimaiseksi, suuren rahan pyörittämäksi

bisnekseksi, jossa urheilijat ovat enemmän tai vähemmän kova-palkkaisia urheilutyöläisiä ja monessa mielessä myös urheiluviih-detaateliijoita, joiden maailmaa voi monessa suhteessa verrata vaikkapa näyttelijöiden, filmitähtien ja muiden viihdejulkisten elämään. Vanhasta urheilumaailmasta muistuttaa enää vain harjoittelu – sekin usein dopingilla sävytettynä – joka on samaa hikistä ja totista puurtamista kuin ennenkin. Perinteistä kilpa-urheilua nähdään enää paikallisella ja maakuntatasolla.

Yhdeksänkymmenluvulla olemme nähneet urheilukilpailu-jen muodostuvan suuriksi yleisötahtumiksi, joiden tarjonta ulottuu varsinaisen kilpailunäyttämön sivustoillekin. Rihkaman ja muiden matkamuistojen lisäksi tarjolla on myös ruokaa ja ennen muuta juomaa. Kalja virtaa pumpuista ja kohottaa nautti-jansa oikeaan kisatunnelmaan. Urheilukilpailuista on tullut tätä kautta kuin mikä tahansa suuri yleisötahtuma. Markkinamei-ninki elää siinä kuin konsanaan suurilla messuilla tai vaikkapa maatalousnäyttelyssä. Rahastus on maksimoitu. Raittiusliike ha-vaitsi sekin tilanteen ja kävi aluksi vastustamaan alkoholitarjon-taa mm. sellaisissa kilpailuissa, joissa oli puoliajan tai muun tauon vuoksi kuin luonnostaan tarjolla ryypytäuko, näin esi-merkiksi jääkiekko-otteluissa. Tappio oli kuitenkin tulossa.

Samaan aikaan urheilun järjestökenttä on mennyt uusiksi. Perinteinen peruskahtiajako SVUL:oon ja TUL:oon päättyi vuonna 1993, jolloin maahan synnytettiin pitkien ponnistusten jälkeen uusi liikunnan ja urheilun kattojärjestö SLU. Sen jäsen-järjestöillä on oma vapautensa aatteellisiin, taloudellisiin ja mui-hin käytännön ratkaisuihin, mikä tekee urheilumaailman entistä eriytyneemmäksi. Hannu Itkonen onkin todennut, että "urhei-luliikkeen jatkuvuus ei enää rakennukaan sen yhtenäisyyteen". Teijo Pyykkönen tiivistää tilanteen todeten kehityksen noudatta-neen yhteiskunnan yleistä suuntausta, jossa on olennaista ihmis-ten ja kansalaisjärjestöjen oman vastuullisuuden lisääminen. Sääntöjen ja pakkojen tilalle ovat tulleet mahdollisuudet ja omat valinnat, jotka tietenkin näkyvät myös suhteessa alkoholikult-tuuriin.

Tämän päivän juhliivat pelimiehet, heistä tunnetuimpina maailman- ja Suomen-mestariuustason jääkiekkjoukkueet, pais-tattelevat tyytyväisinä, tilanteensa hallitsevina sankareina kalja-tuopit ja samppanjabullot seuralaisinaan ja sikarit suussa voiton hetkellä. Tiedotusvälineiden luomassa glorian ilmapiirissä he

Erkki Vasara

Urheilu viinan ja
raittiuden
kilpakenttänä

luovat mallin juopottelusta itsestäänselvänä voittopalkintona rahapalkintojen ja mitalien ohessa. Stadin ykkösten kohellukset tuoreimman Suomen-mestaruutensa yhteydessä vuonna 1998 oli konkreettisin näyttö raittiuden tuhosta urheilun yhteydessä.

Urheilupiireissä ja yleisönosastoissa onkin kysytty, onko liberaalin alkoholikulttuurin ja urheilun suhteissa menty jo liian pitkälle. Suomalainen yhteiskunta on kuitenkin hyväksynyt tapahtuneen kehityksen lähes mukisematta. Matti Piispa on todennut, että "alkoholiliberalismi on itsestäänselvä asenne yhteiskunnassa, jonka keskeisiä piirteitä ovat itsevastuullinen yksilöllisyys ja kevyt yhteisöllisyys".

Keskusjärjestö SLU:n piirissä on jo pyritty luomaan uutta ryhtiliikettä kirkastamaan urheilun kuvaa. Järjestön puheenjohtaja Kyösti Vesterinen toivoi vuonna 1998, että "ryhdymme toimenpiteisiin kansanterveyttä vaarantavien tupakan, alkoholin, päihteiden ja väkivallan vastustamiseksi sekä muiden liikunnan ja urheilun kuvaa vaurioittavien ilmiöiden poistamiseksi". Vesterisen puhe on sävyltään tuttua jo menneiltä vuosikymmeniltä. Mutta eroakin löytyy, kuten Teijo Pyykkönen on todennut. Kun urheilu ennen nähtiin välineeksi raittiuteen, tulisi raittiiden elämäntapojen nyt kiillottaa urheilun julkista kuvaa. Painopiste on siirtynyt kansan kuntoisuuden edistämisestä urheilun edunvalvontaan, Pyykkönen tiivistää.

Kesällä 1998 SLU:n hallitus asetti eettisen toimikunnan pohdimaan toimia "liikunnan eettistä perustaa vaarantavien ongelmien ennaltaehkäisemiseksi". Raportissaan toimikunta totesi: "Vastuunsa tuntevan urheilijan edellytetään edistävän terveitä elämäntapoja. Hänen toivotaan suhtautuvan kielteisesti tupakointiin ja alkoholin humalakäyttöön. Luonnollista on, että huumeet eivät kuulu vastuullisen urheilijan urheilu- tai arkielämään." Toimikunnan tavoitteet ovat kiistatta oikeansuuntaisia ja kannatettavia, mutta voi vain epäillä, mikä niiden käytännön vaikutus on tämän raa'assa huippu-urheilumaailmassa.

Vuonna 1954 urheiluliike julisti "Rivit tiiviiksi – urheilu terveeksi". Tänäpä on palattu saman teeman pariin. Se, mikä tuntui luontevalta 1950-luvulla, ei kuitenkaan välttämättä istu 2000-luvun taitteen urheilumaailmaan. Rivien tiivistäminen on mahdotonta eikä ainakaan huippu-urheilun tervehdyttäminen näytä kovin läheisen tulevaisuuden asialta, sillä se mikä eettisesti sopii aatteellisille urheiluyhdistyksille, ei välttämättä pure omia tei-

tään kulkevaan ammattilaisurheiluun. Sen piiriin kuuluvat urheilijathan ovat työnantajansa määrittämien säädösten alaisia. Tästä kuvaavana esimerkkinä voidaan pitää sitä, että Mika Häkkinen ja Tommi Mäkinen osallistuivat joulukuun 6:ntenä 1998 työnantajansa toivomuksesta Autosport-lehden gaalailtaan Lontoossa sen sijaan, että olisivat tuolloin noudattaneet tasavallan presidentin kutsua osallistua Suomen itsenäisyyspäivän vastaanotolle Helsingissä.

Entäpä sitten jokamies omien liikuntarientojensa parissa. Alkoholikulttuurin muutos on näkynyt tietenkin myös tavallisen kansan liikuntariennoissa. Erilaisten puulaaki- ym., lähinnä sosiaaliseen kanssakäymiseen pohjautuvien liikuntahetkien jälkeen mukana olleet nauttivat tänä päivänä varsin usein joko yhdessä tai erikseen "hyvin ansaitsemansa" kaljat. Samalla voi mennä tuoppi toinenkin. Ensin työ ja sitten huvi, pätee tässäkin. Omachertainen liikunta on harrastus siinä kuin mikä muukin ja kun ollaan yhdessä yhteisen harrastuksen merkeissä, kyse on normaalista sosiaalisesta kanssakäymisestä. Siihen taas usein tapaa kuulua myös alkoholipitoisten nesteiden nauttiminen. Urheilu, liikunta on tullut tätäkin kautta elimelliseksi osaksi ihmisten tavanomaista elämänmenoa.

Loppupäätelmiä

Kun urheilun ja raittiuden suhde sijoitetaan yhteiskunnallisiin kehyksiinsä, jolloin esiin nousee koko suomalaisen kansakunnan henkisten ja moraalisten arvojen pitkä linja 1900-luvulla. Vuosisadan alussa Suomi etsi itseään kansakuntana ja ihmiset kokoontuivat pitkin maata eri kansanliikkeiden piiriin olipa sitten kyse nuorisoi- tai urheiluseuroista, raittius- tai työväenyhdistyksistä. Kansanliikkeet tavoittelivat vahvaa, fyysisesti ja henkisesti kestäväää kansakuntaa, joka kykenisi menestymään tulevilla valtiollisissa ponnistuksissa.

Kaksi- ja kolmikymmenlukujen nuorisokasvatuksessa urheilulla ja raittiudella oli toki itseisarvonsa, mutta sen lisäksi ne sidottiin palvelemaan aikakauden nuorisokasvatusta niin porvarispiireissä kuin työväenliikkeessäkin.

Sota-ajan levottomina aikoina perinteinen kuri ja järjestys olivat höltyneet ja sittemmin tapahtunut yhteiskunnan sisäinen murros merkitsi kuusikymmenluvulla myös perinteisten moraa-

Erkki Vasara

Urheilu viinan ja
raittiuden
kilpakenä

Coca-Cola tuli Suomeen Helsingin olympialaisten yhteydessä 1952. (Suomen Urheilumuseon kuva-arkisto.)

Erkki Vasara

Urheilu viinan ja
raittiuden
kilpakehtinä

liarvojen kyseenalaistamista. Sittenmin voimistunut kansainvälistyminen oli sekin vaikuttamassa perinteisen alkoholikulttuurin muutokseen. Taloudellisen kilpailun kiristyminen yhteiskunnan eri aloilla levisi 1970-luvulla vähitellen myös yhä vain monimuotoisemmaksi käyneeseen urheilumaailmaan, mikä merkitsi niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin liike-elämän ja sen kovien lakien mukaantuloa peliin. Alkoholijuoma- ja tupakkatehtaat saivat muiden yritysten rinnalla sijansa urheiluelämän sponsoreina.

Urheilun, raittiuden ja alkoholin erikoinen kolmiyhteys on siten heijastanut koko 1900-luvun ajan suomalaisen yhteiskunnan yleistä kehitystä, elänyt sen aatteellisten ja taloudellisten muutosten virrassa. Urheilusta, alkujaan aatteellisesta harrastustoiminnasta on huippu-urheilun osalta tullut sadassa vuodessa

kovan luokan liiketoimintaa, ja alemman tason kilpaurheilusta sekä kuntoliikunnasta kiinteä osa nykyaikaista elämänmenoa yhä enemmän eurooppalaistuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa. Kummassakin suhteessa raittius on hävinnyt taistelunsa alkoholille.

Kaiken tämän jälkeenkin monet katsovat urheilijoihin, etenkin huippu-urheilun sankareihin, edelleen esimerkkinä paremmasta, esikuvallisesta ihmisestä, joka aikanaan oli yhtä lailla kyvykäs maanpuolustaja ja yhteiskuntarauhan takaaja, sinivalkoinen suomalainen tai rehti työväenmies, raitis suomalainen sankari kotomaan ja vieraiden mantujen kilpamentillä. Ilman, että käy kannustamaan minkäänlaiseen kohtuuttomuuteen, voi kuitenkin toivoa, että urheilijat vapautettaisiin jo vuosisataisesta esimerkkinä olemisen vastuustaan. Annettakoon heille lupa juoda tai olla juomatta siinä kuin muillekin kunnon suomalaisille. No, huiputhan tämän vapautensa ovat itse ottaneetkin.

Tämän kaiken keskellä myös tavallinen liikunnan harrastaja nauttii omasta suosikkiliikuntamuodostaan vaikkapa pururadoilla, kuntosaleilla tai uimahalleissa. Silloin tällöin myös hän nauttii hieman alkoholia ihan mieliteon mukaan – tai sitten ei. Siinä on perusta urheilun ja raittiuden tulevalle suhteelle, yleishyödyllisessä koko kansan liikunnassa ja nykyaikaisen eurooppalaisen alkoholikulttuurin puitteissa.

Kirjallisuus:

Hannu Itkonen: Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Tampere 1996.

Lasse Kannas – Pauli Vuolle: Huippu-urheilijoiden alkoholinkäyttö – myytti vai todellisuus. Liikunta ja tiede 4/1998.

Matti Piispa: Valistus, holhous, suojele. Tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipideilmastosta. Tampere 1997.

Teijo Pyykkönen – Erkki Vasara: Viinanäen Urheilumiehet. Urheilu ja raittius 1900-luvulla. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XVI. Tampere 1999.

Erkki Vasara: Valkoisen Suomen urheilevat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939. Bibliotheca Historica 23. Vammala 1997.

Erkki Vasara

Urheilu viinan ja
raittiuden
kilpakenttänä